

110 godina Državnog arhiva u Zagrebu

Živana Heđbeli

Putovanje kroz povijest – 3 rata, 5 država, 6 čelnih osoba,
235 djelatnika, 12 dužnih kilometara gradiva

DRŽAVNI
ARHIV
U ZAGREBU

@rhivi | 1/2017

Arhiv do 1945. godine

Oduvijek je uz bilo koju gradsku, tako i zagrebačku, upravu nužno postojao i arhiv. Najstariji spisi i isprave grada Zagreba čuvale su se u 16. i 17. stoljeću u škrinjama u gradskoj vijećnici. Emilije Laszowski je 1907. stari gradski arhiv, osnovan iste godine na zagovor Braće hrvatskoga zmaja, smjestio iznad Kamenitih vrata. Godine 1914., zbog ratne opasnosti, gradski arhiv je kao depozit smješten u prostorije tadašnjeg Zemaljskog arhiva, danas Hrvatskog državnog arhiva (HDA), a Lazowski je i nadalje kustos gradskog arhiva. Na ovaj je način jedinstveni gradski arhiv podijeljen na dva dijela: jedan dio koji se smatra povijesnim arhivom, smješten je u HDA, a drugi noviji dio, s gradivom nastalim od 1850. dalje, nalazi se u sklopu Gradskog poglavarstva, odnosno Gradskog narodnog odbora Zagreba (GNOZ).

Arhiv između 1945. i 1990.

Rješenjem Predsjedništva GNOZ-a od 28. rujna 1945. upućena je okružnica svim odjelima, odsjecima uredima, zavodima i rajonima GNOZ-a, u vezi arhiva, prema kojoj se spisi, isprave, prilozi, poslovne knjige i druga građa GNO-a i njegovih radnih jedinica stavljaju nakon dovršenja konkretnog postupka u pismohranu, a potom se trajno važne spise pohranjuju u gradski arhiv. Poslovi oko uređenja i vođenja gradskog arhiva kao posebne prosvjetne ustanove, koja čuva spise starijih godišta, stavljaju se u nadležnost Prosvjetnog odjela. Spisi iz razdoblja 1849. – 1890. kod kojih je svojedobno već djelomično provedeno izlučivanje, sredit će se ponovno. Pismohrane moraju provesti izlučivanje i uređivanje spisa od 1849. zaključno s 1930. Izlučeni materijal upotrijebit će se za izradu novog papira, a preostali

Opatička 1950-ih © DAZG

sačuvani spisi urediti i pohraniti u gradskom arhivu. Stari gradski arhiv, koji sadrži spise do 1848. i dalje je u depozitu u HDA.

Povijesni arhiv grada Zagreba obavlja svoje zadatke pomoću *Povjerenstva za uređivanje gradske arhivske građe* koje je od 28. rujna 1945. smješteno u prizemlju Gradske vijećnice u ulici Ćirila i Metoda broj 5 i ima 3 službenika. Dana 2. travnja 1947. Povjerenstvo je dobilo privremene upute o davanju uvida i prijepisa iz spisa čime je udaren temelj jedne od najznačajnijih djelatnosti Arhiva – izdavanje potvrda i uvjerenja iz pohranjenog gradiva građanima i tijelima vlasti radi ostvarivanja njihovih prava i dužnosti.

Od srpnja 1947. u zadatke Povjerenstva spada preuzimanje arhiva svih raspuštenih društava i udruženja na teritoriju grada Zagreba, kao i preuzimanje svih pismohrane podržavljenih i likvidiranih poduzeća čime je u svojim

zbirkama steklo najvažnije izvore na temelju, kojih će se moći proučavati ekonomski i društveni razvitak grada Zagreba.

U srpnju i kolovozu 1947. gradivo je smješteno u zgrade Opatička-Demetrova. Zgrada u Demetrovoj 15 pripadala je obiteljima Puc i Breščenski, a palača Erdödy-Drašković u Opatičkoj ulici 29 od 1851. pripada državnom eraru. U jesen 1945. GNO je kupio biblioteku prof. dr. Ferde Šišića sa oko 16.000 svezaka povijesnih djela koja je u listopadu 1947. dopremljena u prostorije Arhiva. Istodobno je dr. Kajfeš Antun postavljen za višeg bibliotekara Šišićeve biblioteke i direktora Arhiva, čime su Povjerenstvo za uređivanje gradske arhivske građe i Šišićeva biblioteka ujedinjeni u **Arhiv grada Zagreba**. Knjigoveška radionica Arhiva počela je radom 16. rujna 1948.

Gradivo smješteno u Arhivu 1948. može se podijeliti u pet zbirki: „gradska uprava“, „privreda izvan djelatnosti bivše gradske općine“, „javne ustanove

Stara arhivska čitaonica © DAZG

i državni uredi“, „društva“ i „obiteljski i osobni fondovi“. U svibnju 1948. Arhiv ima čitaonicu s 12 mjesta, 8 radnih soba, 47 spremišta arhivalija (sa 23.237 fasc. spisa i 10.000 protokola) i 7 spremišta knjiga (oko 45.000 knjiga). U Arhivu radi 11 djelatnika raspoređenih u arhivski odjel, priručnu arhivsku knjižnicu, arhivsko-tehnički laboratorij (knjigovežnice) i tajništvo.

Vlada NRH je 16. studenoga 1951. odobrila osnivanje Arhiva grada Zagreba. Arhivom, ustanovom za sakupljanje zaštitu i obradu povijesno-arhivskog materijala, od lipnja 1956. upravlja se na temelju načela o društvenom upravljanju. U proljeće 1959. Arhiv evidentira registrature na području grada i kotara Zagreba, 1.360 registratura, te kotara Kutina – njih 148 pri čemu je ustanovljeno kako je velik dio građe nesređen.

U prosincu 1959. organizacijske jedinice Arhiva bile su: Tajništvo (unutar kojeg je i knjigovežnica), Arhivska služba (Odio za stariju (do 1850) i novu (od 1850) i Biblioteka. Dana 12. veljače 1960. naziv ustanove Arhiv grada Zagreba mijenja se u Historijski arhiv u Zagrebu. Problemi Arhiva su ostali isti: nedostatak sredstava, derutne zgrade, bolovanja djelatnika i izostanci čine cca 5 % od ukupnog radnog vremena, zastarjela ili nikakva oprema, spremišta se ne griju te se preko zime sav rad odvija u uredskim prostorijama ...

Dana 8. srpnja 1966., nakon duge 52 godine arhivalije, koje su 28. svibnja 1914. iz Kamenitih vrata prenesena na Marulićev trg, vraćaju se Arhivu.

Nova arhivska čitaonica © DAZG

Dana 14. prosinca 1973. Arhiv se konstituira kao jedinstvena organizacije udruženog rada (OUR), koji su postojali do osamostaljenja Republike Hrvatske. Direktor Rastić je unaprijedio stručni rad Arhiva i ukotvio ga hrvatsku i jugoslavensku arhivističku službu i zajednicu baštinskih ustanova.

Današnjica Arhiva - Republika Hrvatska

Godine 1993. Arhiv mijenja ime u **Povijesni arhiv u Zagrebu**, a 1997. postaje **Državni arhiv u Zagrebu**.

Grad Zagreb 1998. dodjeljuje Arhivu na privremeno korištenje objekt u Aveniji Dubrovnik 36. Iz zgrade u Demetrovoj 15 iseljeno je arhivsko gradivo, a zgradu dobiva na korištenje Sabor Republike Hrvatske.

U Aveniju Dubrovnik je tijekom 2000. godine preseljen II. odjel za sređivanje gradiva, a u taj se prostor i danas većinom preuzimaju nove akvizicije. Radi se o podrumskom prostoru i dijelu prizemlja u (tada) novoizgrađenoj zgradi I. gimnazije u Utrinama.

Od kasnih devedesetih 20. st. nadalje Arhiv je izdavač i suizdavač brojnih publikacija. Za korisnike je najznačajniji *Vodič kroz fondove i zbirke Državnog arhiva u Zagrebu*, koji je dostupan i on line na <http://www.dazg.hr/vodic>

Arhiv je realizirao impozantan broj izložbi, gostovao sa svojim izložbama i ugostio izložbe drugih arhiva, i redovito sudjeluje u proslavi Međunarodnog dana arhiva.

on-line Vodič kroz fondove i zbirke Državnog arhiva u Zagrebu

Godine 2005. je uređena u prizemlju zgrade u Opatičkoj 29 nova čitaonica s računalima i mikročitačima za korisnike. Mikrofilmirana je Zbirka građevne dokumentacije, gradivo koje je već godina najtraženije gradivo Arhiva, a koje građanima Zagreba i okolice omogućuje ostvarivanje njihovih prava i obveza (građevinske dozvole, nacrti ...). Uvedena je aplikacija Lector, kojom se obrađuju korisnički zahtjevi, a Arhiv je uključen i u središnju nacionalnu evidenciju arhivskoga gradiva.

Uobičajena djelatnost Arhiva danas obuhvaća nadzor nad arhivskim gradivom izvan Arhiva, vrednovanje gradiva stvaratelja i imatelja, odobrenje izlučivanja, preuzimanje gradiva, stručna savjetodavna podrška pismohranama, održavanje tečajeva za pripremu djelatnika u pismohranama za polaganje stručnog ispita; vođenje propisanih evidencija; sređivanje i obrada gradiva, izrada obavijesnih pomagala, zaštita gradiva u arhivu, rad s korisnicima, izdavanje gradiva na korištenje, izrada preslika, uvjerenja i prijepisa gradiva, istraživanja za stranke; djelatnici prate relevantnu literaturu i sudjeluju na

Ravnatelji Arhiva

Emilije Laszowski	1907-1945
Antun Kajfeš	1947-1958
Branko Vojnović	1959-1972
Marijan Rastić	1972-1998
Darko Rubčić	1999-2014
Živana Heđbeli	2015 -

tečajevima i skupovima za koje pišu referate, školuju se na diplomskom i post-diplomskom studiju; štiti se i obrađuje knjižni fond; održava se i unapređuje informatički i informacijski sustav Arhiva; pripremaju i izdaju publikacije. Arhiv obavlja kulturno-prosvjetnu djelatnost; predavanja, suradnja s medijima, obrazovnim institucijama i drugim bastionskim ustanovama, izložbe.

Arhiv je danas teritorijalno nadležan za područje Grada Zagreba, Zagrebačke županije (izuzev gradova Ivanić Grad i Vrbovec te općina Dubrava, Farkaševac, Gradec, Kloštar Ivanić, Preseka i Rakovec), kao i za dio Krapinsko-zagorske županije i to gradova Donja Stubica i Oroslavje te općina Gornja Stubica, Marija Bistrica i Stubičke Toplice.

Od 2015. Arhiv je sve prisutniji u javnosti i medijima. Dvorište Arhiva, jedno od najljepših na Gornjem gradu, besplatno je otvoreno javnosti i turistima. Za zainteresirane građane, učenike i studente organiziraju se vodstva po Arhivu. Izrađen je promotivni, kratki film o Arhivu. Noć muzeja 2016. posjetilo je cca 750 osoba. Za dan grada Zagreba 2016. izrađen je „Knjigomjer“ kojim se mjerilo „Koliko je tko velik purger/purgerica“ te su izdane personalizirane domovnice grada Zagreba. Arhiv je taj dan posjetilo oko 550 osoba i izdano je oko 1.500 domovnica, čemu su mediji posvetili veliku pozornost. Izložbu otvorenu povodom Međunarodnog dana arhiva 2016., *Zagreb u doba Franje Josipa I., Uz stotu obljetnicu smrti Njegovog carskog i kraljevskog apostolskog Veličanstva,*

posjetilo je cca 750 osoba, što je čini do sada najposjećenijom izložbom Arhiva.

Otvaranje izložbe SIHeR - Z vlakom čez mejo / Vlakom preko granice, 3. prosinca 2015.

Dugogodišnji kronični problemi Arhiva su i dalje prisutni: nedostatak radne snage, ekonomski problemi, izazov tehnoloških i stručnih promjena, derutnost zgrade u Opatičkoj 29 ... Unatoč tome, Arhiv od kako postoji „vuku naprijed“ zaljubljenici u struku i Arhiv. Zahvaljujući njima, i unatoč brojnim problemima, Arhiv postoji i sve je više prepoznat u javnosti po svom stručnom i učinkovitom radu te hvaljen od strane korisnika.

I na samom kraju, osvrt jedne korisnice na Facebook stranici Arhiva: „*Ustanova koju ocjenjujem najvišom ocjenom. Djelatnici savjesni, brzi, vedri i nasmijani. Imala sam osjećaj kao da sam došla u prijateljski posjet, a ne tražiti građevinsku iz tamo neke 1940.-e. Sve riješeno u 20 minuta. BRAVO i sto puta hvala na trudu.*“ ■

Zanimljivosti iz povijesti

- Od proljeća 1948. honorarni službenik prof. Hauptmann Ljudevit, radi u Arhivu na unapređenju povijesnih istraživanja grada Zagreba kroz vjekove, budući je povijest Zagreba neistražena i slabo napisana.
- Dana 14. ožujka 1953. objavljena je prva edicija Arhiva: „Statut grada Zagreba iz 1732.“
- Dana 17. rujna 1956 otvorena je „Izložba“ - prva izložba koju je Arhiv pripremio.
- Godine 1965. Arhiv je izradio inventar svojih fondova i zbirki, a vodič je u izradi.
- Od 1. siječnja 1960. Arhiv djeluje kao samostalna ustanova.
- Dana 10. siječnja 1966. Okružni privredni sud u Zagrebu upisao je Arhiv u Registar ustanova.
- Godine 1967. Arhiv ima 18 djelatnika.
- Godine 1972. u Arhivu je pohranjeno 446 fondova i zbirki ili 7.560 d/m - od toga sređeno 180 ili 2.112. d/m, a djelomično sređeno 242 fonda, odnosno 5.448 d/m.
- Rad s gradivom na terenu - 1973. Arhiv upozorava Crveni križ da tijekom akcije skupljanja starog papira upozore svoje sudionike da, ukoliko primijete kako je netko dao arhivsko-registraturnu građu kao bezvrijedni papir, to prijave arhivu.
- Godine 2014. Arhiv ima 3.026 korisnika, što čini 25 % cjelokupne korisničke populacije svih arhiva u RH, a podneseno je 6.762 zahtjeva za korištenjem gradiva.
- Godine 2015. Knjižnica Arhiva je upisana u Registar knjižnica Ministarstva kulture.
- U siječnju 2017. u Arhivu je zaposlen 41 djelatnik.